

прагнуть реалізувати себе у професійній сфері, але для них залишається дуже важливою підтримка і розуміння близької людини, сім'ї.

Отже, сучасні гендерні стереотипи українських молодих сімей щодо розподілу сімейних обов'язків являють собою певний конгломерат традиційних та егалітарних поглядів. Вони починають зазнавати певних змін, результатом яких повинно бути створення умов для партнерської взаємодії жінки та чоловіка, гармонійного поєднання фемінності одних та маскулінності других. Однак зараз реальний розподіл залишається нерівномірним і свідчить про низьку участь чоловіків як у веденні домашнього господарства, так і виконанні обов'язків з виховання та догляду за дітьми.

Васильєва Н.А., Делія О.І.

Дніпропетровський національний університет

Трансформація гендера у контексті гендерної соціалізації

Питання гендера сьогодні є одними із найактуальніших питань сучасної соціологічної теорії. Увага до них загострюється процесами демократичних перетворень, що відбуваються у всіх сферах життя українського соціуму. На шляху встановлення справжньої демократії в Україні постала необхідність у формуванні умов для гендерної рівності. Першим кроком до неї є теоретичне осмислення суті даного процесу насамперед для оптимізації його проходження конкретними рекомендаціями. Соціологія, як наука про суспільство, володіє необхідним пізнавальним потенціалом для адекватної теоретичної інтерпретації даних категорій та надання практичних порад. На нашу думку, при вивченні теоретичних аспектів гендерної рівності особливу увагу слід надати процесу гендерної соціалізації. Адже гендерна соціалізація є тим

процесом, в ході якого у індивіда формується психологічна стать, тобто гендер. Гендер, а відповідно і гендерна соціалізація, не є історично константними категоріями, вони варіативно змінюються у відповідь на об'єктивні зміни соціальної реальності в ході історичного прогресу.

На думку багатьох учених факти та тенденції сучасності як у масштабах українського соціуму, так і всієї європейської цивілізації дають підстави говорити про сучасну трансформацію гендера, а отже і зміну моделі гендерної соціалізації: переходу від жорсткої дихотомій маскулінності і фемінності до андрогінії. Ці трансформації об'єктивно зумовлені властивостями андрогінного гендеру, який на сучасному етапі розвитку цивілізації володіє найбільшим потенціалом адаптивності. Отже, гендерна соціалізація саме за андрогінною моделлю сьогодні найповніше виконує одну з основних функцій будь-якої соціалізації – адаптивну.

Тепер ми вважаємо за необхідне конкретніше зупинитися на концептуалізації основних понять, що використовуються при аналізі моделі гендерної соціалізації.

Словник гендерних термінів визначає фемінність як сукупність характеристик, що пов'язані із жіночою статтю, або характерні форми поведінки, що очікуються від жінки в даному суспільстві, або ж соціально виокремлений вираз того, що розглядається як позиції, внутрішньо властиві жінкам. Традиційно вважалось, що фемінність біологічно зумовлена і наділялася такими рисами як пасивність, чуйність, м'якість, емоційність, турботливість, потреба у материнстві. Ці уявлення знаходились у відповідності до належності жінки до приватної, а не публічної сфери. Проте, феміністичні дослідження заперечили обумовленість соціокультурних характеристик біологічними відмінностями – фемінність - не лише природня, але і соціально сконструйована. На думку французьких феміністичних теоретиків Є. Сікса та Ю. Кристєвої фемінність – це штучна категорія, якою наділив жінок патріархат [3, 223].

Традиційна фемінна роль включає наступні норми: успішність в родині, в материнстві, емоційна відкритість, емпатійність, норма привабливості.

Традиційна жіноча роль накладає деякі обмеження, що виявляються на сучасному етапі розвитку соціуму в гендерно-рольовому конфлікті, що виникає при бажанні жінки реалізувати себе в інших сферах громадянської діяльності. Цей конфлікт виявляється в апатії, депресії, перенапрузі, почуттях провини і сорому, заниженій самооцінці. Такі вчені, як Тавріс і Оффер вивчали феномен синдрому домогосподарки, що виявляється у фрустрації, відчутті безкінечності і невдячності домашньої праці. Працюючі жінки також відчувають на собі обмеження традиційної фемінної ролі: зв'язками та домашньою працею, різниця в оплаті праці чоловіків та жінок, причиною чого є зайнятість переважної більшості жінок на низькооплачуваних роботах, низький статус жінок у організаціях та відсутність у них влади. Також жінки зтикаються з феноменом "скляної стелі", який описала Лін Мартін. Це штучно створені бар'єри, що заважають жінкам та представникам расових меншин займати високі посади у організаціях [2, 195].

Тепер варто перейти до більш детального розгляду чоловічої гендерної ролі. Сучасна соціологія визначає маскуліність як комплекс характеристик поведінки, можливостей та очікувань, що визначає соціальну практику тієї чи іншої групи, об'єднаної за ознакою статі. Іншими словами, маскуліність це те, що додане до анатомічної статі для отримання чоловічої гендерної ролі.

В сучасних соціальних науках є різні концепції маскуліності, що варіюються від есенціалістської до соціально-конструктивістської. Есенціалістський підхід розглядає маскуліність як похідну від біологічної різниці між чоловіком і жінкою, тобто як природню категорію і, таким чином, маскуліність визначається як сукупність фізичних якостей, моральних норм та особливостей поведінки, що належні чоловікові від народження. Ця концепція гостро критикувалася в результаті розвитку порівняльних досліджень гендерних систем

суспільств, відмінних за економічними та культурними параметрами і сьогодні являє собою яскравий приклад вульгарного біологічного детермінізму.

Соціально-конструктивістський підхід визначає маскулінність у термінології гендерних очікувань. Маскулінність – це те, чим чоловік має бути і що очікується від нього. Суспільний конструкт маскулінності являє собою похідну від гендерної ідеології суспільства і сформований під впливом традиційних поглядів на чоловічу роль, сучасних економічних реалій та соціокультурної ситуації. На індивідуальному рівні маскулінність конструюється як гендерна ідентичність у відповідності до вимог гендерних норм, котрі є домінуючими для тієї чи іншої соціальної групи та реалізуються завдяки інтерактивним взаємодіям [3, 142].

До маскулінної гендерної ролі входять такі норми: норма успішності, норма твердості, норма антижіночості.

Маскуліна роль може спричиняти чоловічий гендерно-рольовий стрес – стрес, виникаючий, коли чоловіку важко дотримуватися традиційного стандарту маскулінної ролі або він зобов'язаний демонструвати типову жіночу поведінку.

Американський дослідник О'Ніл запропонував модель гендерно-рольового конфлікту, що включає наступні положення: обмеження емоційності, гомофобія, потреба у владі, контролі, змагальності щодо інших, вузьке коло способів вияву сексуальності та прив'язаності, нав'язливе прагнення успіху та проблеми з фізичним здоров'ям, що виникають через неправильний спосіб життя [2, 174].

До 70-их років ХХ століття вияв маскулінних якостей у жінки і фемінних якостей у чоловіка були для психологів приводом для занепокоєння. А у широкого загалу така "невідповідність" могла стати причиною для прояву різноманітних дискримінаційних дій. Проте, сучасна наука відходить від жорсткої дихотомії маскулінного і фемінного. Психолог Сандра Бем у 1974 році вказала на те, що маскулінність і фемінність не протиставлені один одному, а людина може мати як маскуліні так і фемінні якості. Більша

того, на думку Бем конструктивним є саме андрогінний тип гендерної соціалізації.

Досліди О'Ерона та Орловські виявили, що відхід від стандартів не становить загрози для психологічного здоров'я. Згідно Бем, психічне здоров'я не повинно мати гендера, а андрогінія позитивно впливає на психологічний стан людини. Був виявлений зв'язок андрогінії з ситуативною гнучкістю, високою самоповагою, мотивацією до високих досягнень, гарним виконанням батьківської ролі, суб'єктивним відчуттям злагоди [2, 203].

Якщо розглядати процес гендерної соціалізації в історичній перспективі, то можна зробити висновок, що в сучасних умовах являє собою феномен, який не має аналогів у історії українського соціуму. Традиційна форма гендерної соціалізації, що була характерною для патріархальних відносин, виходила з типу відповідності статево-рольових моделей – біологічної і психологічної статі дитини. Тобто, хлопчиків соціалізували у відповідності до маскулінного гендера, а дівчаток – до фемінного. У кінці ХІХ початку – початку ХХ століття зародився, а у радянські часи розвинувся маскулінный тип статевої соціалізації, як відповідний до складних етапів розвитку соціуму, коли чоловіча маскулінна модель поведінки виявилася більш бажаною як для хлопчиків, так і для дівчаток.

Це не могло не справити впливу на зміну типу гендерної соціалізації в процесі формування психологічної статі в останнє десятиліття на пострадянському просторі. Такі дослідники як Абраменкова стверджують, що в наш час з'явився новий тип гендерної соціалізації – інверсійний, тобто фемінний для хлопчиків чи маскулінный для дівчаток, що має наслідком формування андрогінного гендеру.[1, 232]

Виникають численні наукові дискусії навколо питання щодо наслідків даного феномену. Найбільш стисло їх зміст можна відобразити наступним чином: одна група дослідників вважає, що нова модель гендерної соціалізації не є відхиленням на шляху розвитку людства. Вони вважають, що андрогінна модель гендерної соціалізації виникла як чинник пристосування

особи до сучасних умов модерну та постмодерну і несе з собою новий ступінь свободи і розвитку як людської особистості, так і європейської цивілізації в цілому. Андрогінія в сучасному соціумі має ряд переваг для повноцінної самореалізації особистості та процвітання суспільства. Примусова гендерна соціалізація традиційного типу в контексті сучасного соціуму вже не виконує своєї адаптивної функції, а навпаки, почала відтворювати дисфункцію, що виражається у внутрішніх конфліктах особистості, через що соціум позбавляється частини людського капіталу. Друга група дослідників стверджує, що інверсійний тип гендерної соціалізації деморалізує дитину, ставлячи її в позицію вибору психічної статі, навіть тоді коли її фізіологічна стать за відсутності генетичних патологій раніше призводили до безваріантної гендерної соціалізації у відповідності до традиційної моделі. Вони стверджують, що інверсійний тип гендерної соціалізації спричинить орієнтацію не на романтичне кохання, самопожертву, традиційні сімейні цінності, а на самоствердження, бі- чи гомосексуальні статеві відносини, свободу, самостійність, самодостатність і незалежність [1, 234].

Розвиток людської цивілізації відбувався по шляху виокремлення індивідуальності, здобуття можливості самовизначення та свободи на вільний вибір та на право його реалізації. Сьогодні особистість може отримати право на вибір психологічної статі, то чи варто їй у ньому відмовляти? Будь-яка можливість вибору передбачає ризик і відповідальність – важкі тягарі, які дуже просто перекласти з власної совісті на традиції. Однак, без вибору немає вільної особистості, яка в нашій цивілізації визнана найвищою цінністю. Найгуманнішим, на нашу думку, в даній ситуації є підготовка індивіда до такого вибору, роз'яснення йому всіх альтернатив у найбільш деідеологізованій формі.

З точки зору соціології, поява нового типу людини – андрогіна була спричинена об'єктивними факторами, як колись ними була спричинена і поява фемінного і маскулінного типів. Дослідження багатьох вчених вказують, що саме цей тип

людини є найбільш пристосованим до сучасних економічних, соціальних, культурних умов європейської цивілізації. Відбуваються зміни у всіх сферах суспільного життя – у родині, на виробництві, у царині культури та релігії. Андроґінний тип є найбільш адаптованим до сучасних тенденцій розвитку соціуму, і можливо, з плином часу на передній план формування нової особистості вийдуть не специфічні чоловічі або жіночі риси, а загальнолюдські – любов, ніжність, незалежність, свобода, сила, індивідуальність і комунікативність. Це призведе до появи нового типу соціуму – біархату, що прийде на зміну патріархату. Біархат є такою формою суспільного устрою, за якого чоловіки та жінки мають рівне становище у суспільстві. Такий стан соціуму описала Мардж Пірсі у своєму футуристичному романі “Жінки наприкінці часів”. У ньому авторка описує суспільство без гендерних відмінностей у нашому сучасному розумінні яке буде існувати у 2137 році. В тому суспільстві важко визначити, чоловіком чи жінкою є індивід, навіть мова стала гендерно нейтральною – зникли слова він і вона. Там є повна індивідуальна свобода – індивіди обирають собі зайняття виходячи з власних талантів і здібностей, незважаючи на статеву приналежність. Чоловіки та жінки на рівних виховують дітей, їх обох діти називають матерями. Можливо, це лише соціальна утопія, проте, багато ідей наукової фантастики вже втілено в реальність. До того ж тенденції сучасності вказують, що такою втіленою утопією може стати і роман Мардж Пірсі.

Використана література:

1. Абраменкова В.В. Социальная психология детства: развитие отношений ребенка в детской субкультуре.- М., 2000.- 446 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология.-СПб., 2002-320 с.
3. Словарь гендерных терминов /Под ред. Денисовой М.- М., 2002-255с.